

Nr 48

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående tillskott till Norrbottens järnverk aktiebolag; given Stockholms slott den 4 mars 1966.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över handelsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF

Gunnar Lange

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås, att Norrbottens järnverk aktiebolag erhåller dels ett aktieägarettillskott av 100 milj. kr. för att förbättra företagets likviditet och dels ett kapitaltillskott av 50 milj. kr. att användas för investeringar i järnverket. För ändamålet hemställs att på tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1965/66 anvisas ett reservationsanslag av 100 milj. kr. Vidare hemställs om riksdagens medgivande att den av bolaget disponerade rörliga krediten i riksgäldskontoret på f. n. högst 75 milj. kr. ökas med 50 milj. kr. till högst 125 milj. kr.

Utdrag av protokollet över handelsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 4 mars 1966.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, LINDSTRÖM, LANGE, KLING, JOHANSSON, HERMANSSON, HOLMQVIST, ASPLING, PALME, SVEN-ERIC NILSSON, LUNDKVIST, GUSTAFSSON.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för handelsdepartementet, statsrådet Lange, fråga om *tillskott till Norrbottens järnverk aktiebolag* och anför.

Inledning

Norrbottens järnverks aktiebolag bildades efter beslut av 1939 års urtima riksdag (prop. 1939u: 70, Sä¹U: 76, rskr 98).

Frågan om att anlägga ett tackjärnverk i Norrbotten hade dessförinnan vid ett flertal tillfällen prövats av statsmakterna. En första utredning till-sattes redan år 1913. Frågan aktualiserades under 1930-talet framförallt av angelägenheten att skapa nya försörjningsmöjligheter i det av arbetslöshet hårt drabbade länet. Trots en betydande utflyttning hade arbetslösheten även under goda tider varit omfattande, särskilt under vinterhalvåret. An-ledningen till att en tackjärnsindustri inte kommit till stånd synes ha varit att bränslekostnaderna ställt sig alltför höga. Vid 1930-talets slut hade modernare arbetsmetoder med minskad bränsleåtgång skapat bättre ekonomiska förutsättningar. Förutom önskan att öka sysselsättningen i Norrbotten och utveckla länets näringsliv till större mångsidighet framstod på hösten 1939 det internationella krisläget som ett vägande skäl för att uppföra en tackjärnsanläggning i Luleå. Det förelåg risk för att landets järn-industri vid en avspärrning inte skulle få sitt behov av tackjärn tillgodosett.

Den första utbyggnaden av Norrbottens järnverk omfattade sinterverk, tre elektriska tackjärnsugnar med en total kapacitet av 90 000 ton per år ock ett elektrostålverk. Staten lämnade för denna utbyggnad fram till år 1946 22 milj. kr. i form av aktiekapital. Härjämte anvisades 4,5 milj. kr., också som aktiekapital, till ett thomasstålverk.

År 1945 anhöll riksdagen om en utredning beträffande möjligheterna att vidga den metallurgiska industrin i Norrbotten. Bolagets styrelse, som fick

i uppdrag att göra denna utredning, lade år 1946 fram ett förslag som föranledde en proposition samma år om fortsatt utbyggnad av Norrbottens järnverk (prop. 302).

Utbyggnadsprogrammet innebar att bolaget i en första etapp uppförde det tidigare beslutade thomasverket, en koksmasugn med en kapacitet av 200 000 ton tackjärn om året, ett götvalsverk och ett grovvalsverk. Som följd av detta måste också andra anläggningar och avdelningar byggas ut.

År 1947 återkom styrelsen med förslag beträffande den andra etappen. Det innebar bl. a. att valsverken kompletterades med fin- och trådvalsverk och projekterades för en kapacitet av 300 000 ton handelsjärn om året med en beräknad faktisk produktion av ca 250 000 ton. En proposition förelades riksdagen samma år (prop. 1947: 267).

Kostnaderna för detta utbyggnadsprogram, som godkändes av de båda riksdagarna (SU 1946: 241, rskr 1946: 467 resp. SU 1947: 202, rskr 1947: 390), beräknades till 155 milj. kr. Av detta belopp hade tidigare 4,5 milj. kr. som aktiekapital redan anvisats för thomasverket. I form av aktiekapital beviljade de båda riksdagarna tillsammans 55,5 milj. kr. Resten, 95 milj. kr., skulle enligt riksdagens beslut bolaget skaffa genom lån, för vilka staten ställde garanti genom riksgäldskontoret.

Kostnaderna för utbyggnaden kom att bli större än beräknat. År 1950 hemställde styrelsen om ett tillskott till aktiekapitalet på 110 milj. kr. samt en lånegaranti på 35 milj. kr. Riksdagen begränsade aktiekapitaltillskottet till 60 milj. kr. och beslöt att lånegaranti skulle ställas för högst 50 milj. kr. (prop. 1951: 74, SU 104, rskr 189). Efter ny framställning från bolaget år 1951 tillfördes detta 35 milj. kr genom upplåning med statsgaranti (prop. 1952: 1 bil. 31, s. 8, SU 45, rskr 82).

År 1954 anvisade riksdagen ytterligare 200 milj. kr. i form av aktiekapital (prop. 51, SU 60, rskr 163). Av anslaget disponerades 180 milj. kr. för att återbetala lån, som bolaget tidigare tagit för utbyggnaden. Bolaget fick dessutom disponera en rörlig kredit i riksgäldskontoret på högst 75 milj. kr.

Sammanlagt har riksdagen för aktieteckning i Norrbottens järnverk anvisat $(22 + 4,5 + 55,5 + 60 + 200 =)$ 342 milj. kr. Med stöd av riksdagens medgivande (prop. 1946: 302, SU 241, rskr 467 och prop. 1954: 51, SU 60, rskr 163) har aktiekapitalet satts ned med 12 milj. kr. resp. 30 milj. kr. för att förluster på motsvarande belopp skulle kunna skrivas bort. Aktiekapitalet är sålunda 300 milj. kr. Dessutom disponerar bolaget en rörlig kredit i riksgäldskontoret på högst 75 milj. kr. Sedan år 1954 har staten inte gjort några finansiella insatser i bolaget.

Ett principbeslut om att fortsätta utbyggnaden för att möjliggöra förädling av valsverksprodukterna fattades år 1958 och anmäldes i prop. 1959: 1 bil. 12 s. 16.

Utbyggnadsplanen avsåg en anläggning för framställning av tunnplåt. Syftet var att möjliggöra vidare bearbetning av en del av järnverkets stål-

produktion, ca 90 000 ton per år, som dittills måst saluföras som halvfabrikat. Avsättningen av sådana produkter var nämligen ytterst känslig för konjunktursvängningar. Tillverkning av tunnplåt bedömdes ur marknadssynpunkt vara fördelaktig. Den planerade anläggningen skulle i huvudsak omfatta ett varmvalsverk och ett kallvalsverk för valsning av tunnplåt upp till omkring en meters bredd. I valet mellan olika typer av valsverk hade bolaget stannat för s. k. Sendzimir-verk för både varmvalsverket och kallvalsverket. Sendzimir-kallvalsverk drevs på ett flertal håll med gott resultat. Sendzimir-varmvalsverk är ett s. k. planetvalsverk och baserat på en annan teknisk princip. Varmvalsverk av detta slag för valsning upp till en meters bredd fanns vid denna tid endast vid ett järnverk. Denna anläggning hade inte i allo lämnat godtagbara resultat. Såväl konstruktören som tillverkaren lämnade emellertid garantier för att ett nytt varmvalsverk skulle komma att fungera tillfredsställande.

Bolaget ansåg sig kunna bestrida en väsentlig del av anläggningskostnaderna för tunnplåtvalsverken av vinstmedel eller genom upplåning. Huruvida något kapitaltillskott från statens sida framdeles skulle bli erforderligt skulle klarläggas senare. Eftersom projektet sålunda kunde medföra framtida anslagframställningar, underställdes frågan riksdagen, som godkände de i prop. 1959: 1 angivna riktlinjerna för utbyggnaden (SU 10, rskr 10).

Framställningar av Norrbottens järnverk aktiebolag

Norrbottens järnverk aktiebolag har i skrivelse den 23 november 1965 anhållit om en kapitalförstärkning inte understigande 100 milj. kr. Bolaget föreslår, att kapitalförstärkningen sker genom aktieteckning.

I skrivelsen erinrar bolaget om 1954 års riksdagsbeslut, som innebar, att aktiekapitalet ökades till 300 milj. kr., att en balanserad förlust skrevs bort och att en rörlig kredit i riksgäldskontoret på högst 75 milj. kr. ställdes till bolagets förfogande. Vidare lämnas uppgifter, som belyser företagets produktionsutveckling i fråga om valsade produkter. Av uppgifterna framgår, att produktionen år 1955 utgjorde 252 507 ton och att den därefter undergått en i stort sett jämn stegring till 441 700 ton år 1964. För år 1965 beräknas produktionen uppgå till 460 000 ton.

Till stöd för sin framställning om kapitaltillskott anför bolaget i övrigt huvudsakligen följande.

Sedan år 1954 har aktieägaren-staten inte gjort några finansiella insatser i bolaget. Den fortsatta expansionen till dagens produktionskapacitet — ca 500 000 ton — har skett med anlåtande av egna vinstmedel och genom lån i öppna marknaden.

Den valsverksanläggning för framställning av tunnplåt, som uppförts med stöd av riksdagens beslut år 1959, har i tekniskt hänseende inte mot-

svarat förväntningarna. Alltsedan anläggningen togs i drift sommaren 1962 har det däri ingående Sendzimirvarmvalsverket vållat stora svårigheter. Verkets hållbarhet har varit dålig, något som förorsakat produktionsbortfall och kostnader. Kvaliteten hos de framställda produkterna har delvis varit otillfredsställande. Under år 1965 har förbättringar inträtt, men problemen är långtifrån lösta. Det är f. n. omöjligt att säga om varmvalsverket — det s. k. planetvalsverket — skall kunna bringas att fungera eller om det behöver ersättas med ett valsverk av annan typ.

Utöver plåtvalsverken har sedan år 1954 tillkommit en stor elektrostålugn samt en kaldostålugn för framställning av syrgasfärskat stål och ett universalvalsverk, varjämte en förhållandevis stor manufakturanläggning f. n. håller på att uppföras. Laboratorieresurserna har även ökat. Såväl elstålugnen som kaldougnen och universalvalsverket har visat sig vara utmärkta produktionsenheter. Detsamma gäller också de äldre delarna av järnverket, som innefattar kokshytta och eltackjärnsverk, thomasstålverk och de mindre elektrostålugnarna samt finvalsverket och de båda grovvalsverken. Tekniskt kan därför bolaget sägas ligga väl framme, om man bortser från de svårigheter planetvalsverket medför.

Stålproduktionen i Sverige har sedan år 1950 varit hög. Exempelvis har produktionen av stångstål och profilstål, inklusive balk och räls, ökat från 370 000 ton år 1950 till 1 200 000 ton år 1964. Även produktionen av plåt av olika slag samt band och valstråd har stigit avsevärt.

Fram till det andra världskriget importerade Sverige betydande kvantiteter handelsstål. Utbyggnaden av produktionsapparaten inom landet för detta slag av stål torde i de flesta fall ha syftat till att ersätta importen. Till följd av den knapphet på stål, som fram till början av 1960-talet gjorde sig internationellt kännbar, har efter kriget handelsstål även kunnat exporteras från Sverige. Utsikterna på exportmarknaden är emellertid numera väsentligt sämre. Den svenska försäljningen av handelsstål måste därför inriktas främst på den inhemska marknaden. Bättre förutsättningar ernås därvid om materialet kan levereras i manufakturerat skick.

Till följd av den sedan några år dåliga stålkonjunkturen har företagets lönsamhet försämrats så starkt att medel inte finns för en ur företagspolitisk synpunkt önskvärd investeringsverksamhet. Bolaget anger vissa investeringsprojekt, som f. n. övervägs. Bland dessa märks åtgärder för en ökning av produktionskapaciteten. Övriga angivna investeringsprojekt avser i huvudsak rationalisering av den nuvarande verksamheten såsom anordnande av fasta traversbanor för lagerhanteringen, utbyte av fyra mindre stålugnar mot en stor ugn, anskaffning av utrustning för bearbetning av ämnen genom varmhyvling med syrgas och för s. k. stränggjutning samt utbyggnad och komplettering av adjusteageavdelningarna vid valsverken. Anskaffning av ny utrustning för tunnplåtvalsverket, alternativt ombyggnad av detta, nämns även i sammanhanget.

Investeringskostnaderna för de sålunda angivna projekten beräknas preliminärt till 115 milj. kr. Det framhålls i skrivelsen, att intet av projekten är så genomarbetat, att lönsamhetskalkyl f. n. kan läggas fram. Åtgärderna kommer att i vanlig ordning av bolagets styrelse prövas från teknisk-ekonomisk synpunkt.

Bolaget har sedermera överlämnat kompletterande uppgifter om sitt aktuella ekonomiska läge. I anslutning härtill har bolagsledningen i skrivelse den 18 februari 1966 anmält att den överväger att, med anlitanande av utomstående expertis, göra upp en plan för en ingående utredning om järnverkets nuvarande situation och framtida utveckling. I skrivelsen anhåller bolaget om det ytterligare kapitaltillskott, som utöver medel till de förut nämnda investeringarna erfordras för att säkerställa likviditeten under de närmaste åren.

Jag övergår nu till att redogöra för de spörsmål, som aktualiserats av bolagets sist berörda framställning.

Bolagets ekonomiska läge

Följande redogörelse för bolagets ekonomiska läge är grundad på bolagets årsredovisningar, kompletterade med uppgifter, som bolaget lämnat.

I. Allmänna uppgifter om utvecklingen

	1955	1960	1961	1962	1963	1964	1965
Produktion 1 000 ton	252	371	407	363	386	442	456
Leveranser 1 000 ton	241	368	387	374	386	423	439
Fakturering Milj. kr.	140	218	206	185	180	214	232
Antal anställda:							
Arbetare	1 913	2 459	2 576	2 511	2 605	2 688	2 662
Tjänstemän	308	447	493	545	622	674	708
Summa	2 221	2 906	3 069	3 056	3 227	3 362	3 370
Utbetalda löner Milj. kr.	27	47	53	59	65	77	81
Investeringar Milj. kr.	..	21	43	57	37	33	25

Uppgifterna angående produktionen avser tillverkningen för avsalu av valsade produkter. Produktionen nådde under år 1955 den storlek, som avsetts vid järnverkets planering, ca 250 000 ton. Den ökade från år 1955 till år 1960 med ca 47 % och från sistnämnda år till år 1965 med ca 23 %. Leveranserna av valsverksprodukter ökade mellan åren 1955 och 1960 med ca 53 % samt mellan åren 1960 och 1965 med ca 19 %. I stort sett har sålunda försäljningen volymmässigt hållit jämna steg med den stigande produktionen.

Den totala faktureringen, som år 1955 uppgick till 140 milj. kr., steg under tiden t. o. m. år 1960 med ca 56 % och uppgick nämnda år till 218

milj. kr. Därefter har faktureringen, trots den kvantitativa ökning av leveranserna som tidigare berörts ovan, gått tillbaka. Först under år 1965 steg faktureringen över 1960 års nivå, dock inte med mer än omkring 6 %. Förklaringen ligger i den nedgång av priserna på stålområdet, som längre fram kommer att belysas närmare.

Antalet anställda vid järnverket har under den berörda perioden ökat betydligt. Sålunda redovisas från år 1955 till år 1960 en uppgång med ca 30 % och från år 1960 till år 1965 en fortsatt ökning med ca 16 %. Summan av utbetalda löner m. m. har stigit i ännu snabbare takt, nämligen med 74 resp. 72 %. Denna avsevärda stegring av lönesumman förklaras givetvis i första hand av rörelsens allmänna expansion och löneutvecklingen i landet. En bidragande faktor är emellertid att antalet tjänstemän stigit förhållandevis mera än övriga anställda, något som hänger samman med dels den tekniska utvecklingen, som förutsätter en större insats av kvalificerad ingenjörspersonal, dels behovet av en förstärkning av försäljningsorganisationen.

Vad angår bolagets investeringsverksamhet må först erinras om att den av statsmakterna beslutade utbyggnaden av järnverket i huvudsak slutfördes år 1954. Under återstoden av 1950-talet gjordes vissa kompletteringar av anläggningarna, genom vilka produktionskapaciteten med förhållandevis små investeringsinsatser ökades på sätt förut visats. Under den hittills gångna delen av 1960-talet har bolagets investeringsverksamhet åter fått en stor omfattning. Sålunda uppgick investeringarna under åren 1960—1965 till sammanlagt ca 216 milj. kr. Drygt hälften av beloppet hänför sig till den valsverksanläggning för tillverkning av tunnplåt, som nämnts i det föregående.

För år 1954 — det år järnverkets utbyggnad slutfördes och anläggningarna kördes i gång — redovisade bolaget en betydande förlust. Den upp-

II. Sammandrag av vinst- och förlusträkningar. Belopp i milj. kr.

	1955	1960	1961	1962	1963	1964	1965
<i>Intäkter</i>							
Överskott av rörelsen	22,4	37,4	25,6	21,5	4,8	15,5	11,5
Övriga intäkter	0,2	0,6	0,7	1,4	1,6	3,5	2,5
<i>Summa intäkter</i>	<i>22,6</i>	<i>38,0</i>	<i>26,3</i>	<i>22,9</i>	<i>6,4</i>	<i>19,0</i>	<i>14,0</i>
<i>Kostnader och vinst</i>							
Utgiftsräntor	5,2	0,7	0,9	2,5	2,1	5,7	9,2
Avskrivningar	17,0	19,6	22,2	20,4	4,3	13,3	20,3
Vinst	0,4	17,7	3,2	—	—	—	—15,5
<i>Summa kostnader och vinst</i>	<i>22,6</i>	<i>38,0</i>	<i>26,3</i>	<i>22,9</i>	<i>6,4</i>	<i>19,0</i>	<i>14,0</i>
Avsättning till (+) resp. upplösning av (—) dold lagerreserv och prisfallsreserv	+ 4,2	+ 5,9	+ 14,6	—18,0	—4,3	—4,1	—3,5

gick till nära 33 milj. kr. Under återstoden av 1950-talet var rörelseresultatet i stort sett tillfredsställande. Överskotten medgav någorlunda betryggande avskrivningar av anläggningsvärdena och vissa år dessutom en konsolidering i form av dold avsättning till lagerreserven. Den från år 1954 balanserade förlusten nedbringades successivt och utjämnades slutligen helt i 1960 års bokslut. Även sistnämnda år och år 1961 visade järnverksrörelsen goda resultat. Efter avskrivningar och inte obetydliga avsättningar till allmän lagerreserv och till prisfallsreserv redovisade bolaget nettovinst på nära 18 milj. kr. för år 1960 och drygt 3 milj. kr. för år 1961. Fr. o. m. år 1962 har rörelsen gått med förlust. För åren 1962 och 1963 redovisas i boksluten varken vinst eller förlust, och för år 1965 redovisas en förlust av 15,5 milj. kr. Vid bedömningen av resultaten måste emellertid hänsyn tas till att, som framgår av det återgivna räkenskapsammandraget, den dolda lagerreserven under de angivna åren successivt lösts upp med angivna belopp. Vidare bör framhållas, att avskrivningarna under senare år är otillräckliga ur företagsekonomisk synpunkt. F. n. beräknas avskrivningsbehovet uppgå till ca 30 milj. kr. om året. Efter utgången av år 1965 kan det avskrivningsbehov, som inte blivit täckt av bokföringsmässiga avskrivningar, beräknas motsvara ca 48 milj. kr. Härjämte kan framhållas, att utrymme för de bokföringsmässiga avskrivningarna till ej oväsentlig del erhållits icke genom verkliga rörelseöverskott utan genom att dold lagerreserv tagits fram och genom att nettoförlust redovisats för år 1965.

Den ur ekonomisk synpunkt ogynnsamma utvecklingen av järnverkets rörelse förklaras i bolagets förvaltningsberättelser i första hand med hänvisning till att priserna på järnverkets huvudprodukter successivt gått ned. En viss avmattning av den förut relativt goda stålkonjunkturen märktes redan under år 1960. Priserna sjönk under nämnda och påföljande år. Under år 1962 var priset betydande. Efter en viss återhämtning under åren 1963 och 1964 har priset under år 1965 ånyo utvecklats i en för bolaget ogynnsam riktning.

Till närmare belysning av prisutvecklingen lämnas här en sammanställning av svenska prisnoteringar för stångjärn och balk, inhämtade genom statens pris- och kartellnämnds försorg. De noterade priserna har gällt i början av resp. år och är angivna i kronor per 100 kg fob verk.

	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966
Stångjärn	69,5	65,0	62,5	53,0	54,5	60,0	54,5
Balk	64,5	62,0	61,0	52,5	52,0	57,5	50,5

Av sammanställningen framgår bl. a., att priserna på ifrågavarande produkter i början av innevarande år låg inte mindre än 22 % under motsvarande priser i början av år 1960. En viss mindre prisjustering uppåt har dock skett senare under år 1966.

Av sammandraget av balansräkningar framgår, att de belopp, som är

III. Sammandrag av balansräkningar. Belopp i milj. kr.

	1955	1960	1965
Likvida medel m. m.	3	8	6
Kundfordringar	15	42	52
Varulager	67	48	89
Anläggningstillgångar	273	244	359
<i>Summa tillgångar</i>	<i>358</i>	<i>342</i>	<i>506</i>
Kortfristiga skulder:			
Leverantörsskulder m. m.	10	26	47
Rörlig kredit i riksgäldskontoret	60	—	72
Övriga kortfristiga skulder	—	—	10
Långfristiga skulder:			
Obligationslån	—	—	57
Reverslån	15	13	30
Övriga långfristiga skulder	—	3	3
<i>Summa skulder</i>	<i>85</i>	<i>42</i>	<i>219</i>
Aktiekapital	300	300	300
Reservfond	5	—	3
Balanserad vinst (+) eller förlust (—)	— 32	— 18	—
Årets vinst (+) eller förlust (—)	—	+ 18	— 16
<i>Summa eget kapital</i>	<i>273</i>	<i>300</i>	<i>287</i>
<i>Summa skulder och eget kapital</i>	<i>358</i>	<i>342</i>	<i>506</i>

bundna i kundfordringar och varulager, stigit från ca 82 milj. kr. år 1955 till ca 141 milj. kr. år 1965. Detta är en naturlig följd av rörelsens tillväxt under perioden. Vidare redovisas för samma tid en ökning av den sammanlagda skuldsättningen med 134 milj. kr. Den rörliga krediten i riksgäldskontoret — vilken är avsedd som en rörelsekredit och av vilken vid utgången av år 1965 ca 72 milj. kr. tagits i anspråk — är numera utnyttjad till högsta medgivna beloppet, 75 milj. kr. Obligationslån, som ursprungligen uppgick till sammanlagt 60 milj. kr., har genom amorteringar bringats ner till 57 milj. kr. och skall i fortsättningen återbetalas med ca 2 milj. kr. om året. Av övriga skulder må nämnas två reverslån. Det ena är på 10 milj. kr. och förfaller till betalning i maj 1966. Det andra är på 30 milj. kr. och förfaller i slutet av år 1967.

Som framgår av den nu lämnade redogörelsen har bolagets ekonomi under de senaste åren utvecklats i ogynnsam riktning. En följd härav är att bolagets likviditet f. n. är hårt ansträngd. Under den närmaste framtiden kommer läget att ytterligare försämrats. Enligt en aktuell likviditetsprognos kommer bolagets inkomster att underskrida de oundgängliga utbetalningarna med ca 17,0 milj. kr. under år 1966 och med ca 49,3 milj. kr. under år 1967. Det sammanlagda likviditetsunderskottet under dessa två år uppgår sålunda till ca 66,3 milj. kr. Bland utbetalningarna märks inlösen av förut nämnda reverslån på tillhoppa 40 milj. kr., vilka förfaller till betalning under

ifrågavarande tid, samt planenlig amortering av obligationslån. Vidare har medel beräknats för att fullfölja pågående investeringar samt för vissa smärre investeringar, som har karaktären av nödvändiga ersättningsanskaffningar. Däremot har i likviditetsprognosen inte räknats med någon säkerhetsmarginal för att möta eventuell ytterligare prisnedgång eller annan för bolaget ogynnsam utveckling av avsättningsmöjligheterna. Ej heller har några kostnader för större nya investeringar tagits med i denna beräkning.

Departementschefen

Norrbottens järnverk aktiebolag bildades efter beslut av 1939 års urtima riksdag. Frågan om järnverkets utbyggnad och finansiering har vid skilda tillfällen prövats av riksdagen. Sammanlagt har bolaget för investeringsändamål av staten erhållit 342 milj. kr. i form av aktiekapital. Av detta har 42 milj. kr. skrivits av med stöd av riksdagens beslut. Aktiekapitalet utgör alltså f. n. 300 milj. kr. Vidare har bolaget för att täcka sitt behov av rörelsekapital medgetts att disponera en rörlig kredit i riksgäldskontoret på högst 75 milj. kr. Sedan år 1954 har bolaget inte erhållit något kapitaltillskott av staten.

De anläggningar, för vilka de anvisade investeringsmedlen var avsedda, byggdes under 1940-talet och under första hälften av 1950-talet. Efter utbyggnaden utgjordes järnverkets produktion för avsalu huvudsakligen av valsade produkter, såsom ämnen, balk, stångjärn, armeringsjärn och valsstråd. Denna produktion uppnådde redan under år 1955 den storlek, som avsetts i utbyggnadsplanerna, omkring 250 000 ton.

År 1958 beslöt bolaget att bygga en anläggning för tillverkning av tunnplåt, bestående av ett varmvalsverk och ett kallvalsverk, båda av en jämförelsevis ny typ, s. k. Sendzimirverk. En väsentlig del av anläggningskostnaderna beräknades kunna bestridas av bolaget. Huruvida något kapitaltillskott från statens sida framdeles skulle bli erforderligt skulle klarläggas senare. Eftersom projektet kunde medföra krav på framtida medelsanvisning underställdes denna utbyggnadsfråga riksdagens prövning. På förslag av Kungl. Maj:t godkände riksdagen år 1959 riktlinjerna för den angivna utbyggnaden av järnverket.

Järnverkets produktion har sedan mitten av 1950-talet ökat avsevärt. Som jag nyss nämnt tillverkades år 1955 omkring 250 000 ton valsverksprodukter. Motsvarande siffra för år 1960 var 371 000 ton. Under år 1965 har produktionen gått upp till 456 000 ton och innevarande år beräknas den stiga till 490 000 ton. Leveranserna från järnverket har i stort sett följt samma utveckling. Avsättningen av järnverkets produktion har sålunda volymmässigt varit tillfredsställande.

Den i och för sig glädjande ökningen av produktionen har blivit möjlig

främst tack vare fortsatta investeringar i järnverket. Redan under senare delen av 1950-talet gjordes kompletteringsinvesteringar, genom vilka trånga sektioner i produktionsapparaten vidgades så att kapaciteten hos övriga anläggningar kunde utnyttjas bättre. Under 1960-talet har investeringsverksamheten legat på en hög nivå. Sammanlagt har under åren 1960—1965 investerats ca 216 milj. kr. i järnverket.

Ungefär hälften av beloppet hänför sig till tunnplåtvalsverken. Dessa har dock inte hittills i nämnvärd mån bidragit till produktionsökningen. Jag vill senare återkomma till de problem, som uppstått i fråga om denna anläggning. Bland övriga större investeringsprojekt, som genomförts eller håller på att genomföras, kan nämnas kaldoughn med syrgasverk för ökning och rationalisering av stålframställningen, universalvalsverk för tillverkning i första hand av bredflänsbalk och ett manufakturverk för bearbetning av byggnadsstål.

Det ekonomiska utfallet av järnverksrörelsen har emellertid under senare år inte utvecklats på samma gynnsamma sätt som produktionen och leveranserna. De årligen redovisade försäljningsintäkterna har inte ökats i samma takt som leveranserna räknade i ton. En återblick ger vid handen, att verksamheten från mitten av 1950-talet, då valsverksproduktionen kom i gång, t. o. m. år 1961 lämnade ekonomiskt godtagbara resultat. Rörelseöverskotten lämnade utrymme för erforderliga avskrivningar och gjorde det möjligt att konsolidera företaget genom avsättning till lagerreserv. Fr. o. m. år 1962 har däremot rörelsen gått med förlust. Företagsekonomiskt motiverade avskrivningar på anläggningarna har sedan nämnda år inte kunnat göras i full utsträckning och den tidigare uppbyggda lagerreserven har till stor del lösts upp. För år 1965 har det belopp, som stått till förfogande för avskrivningar, uppgått till knappt 1 milj. kr. Avskrivningsbehovet beräknas f. n. till drygt 30 milj. kr. om året.

De otillfredsställande rörelseresultatet under senare år är en följd främst av den för järnverket ogynnsamma utvecklingen av priserna på valsat stål. Som exempel kan nämnas, att enligt noteringar, som inhämtats genom pris- och kartellnämndens försorg, priserna på två av bolagets huvudprodukter, stångjärn och balk, i början av år 1966 låg inte mindre än 22 % under motsvarande priser i början av år 1960. På sista tiden har skett en mindre återhämtning som dock kan vara av tillfällig natur. Prisnedgången har betingats i huvudsak av att järnverken i Sverige och på kontinenten samt i Amerikas förenta stater byggt ut sina anläggningar i sådan omfattning, att den samlade produktionskapaciteten ökat i snabbare takt än konsumtionen av stål. Det ligger i sakens natur, att en dylik utveckling för med sig en mycket stark priskonkurrens, där mindre företag och företag som relativt nyligen etablerats utsätts för de största påfrestningarna. Norrbottens järnverk har visserligen en för svenska förhållanden stor produktionskapacitet. Dess anläggningar är i stort sett moderna och i gott skick. Jämfört med de kon-

tinental verk, som konkurrerar med Norrbottens järnverk på den svenska marknaden och exportmarknaden, är det dock en liten enhet. Dess geografiska läge innebär dessutom vissa nackdelar ur produktions- och marknadsföringssynpunkt. Bl. a. måste bolaget på grund av skeppningsförhållanden hålla stora lager av koks och färdigfabrikat. Härigenom binds periodvis betydande kapitalbelopp.

En omständighet, som härjämte försämrat järnverkets ekonomiska resultat, är att varmvalsverket för tunnplåt inte motsvarat förväntningarna. Detta valsverk har en konstruktion, som vid den tid då anläggningen planerades inte var slutligt prövad för utvalsning av plåt till den av bolaget avsedda bredden, ca en meter. Konstruktören och tillverkaren lämnade emellertid såvitt då kunde bedömas betryggande garantier för att verket skulle fungera tillfredsställande. Verket har emellertid visat sig vara behäftat med konstruktiva brister, som trots stora ansträngningar ännu inte kunnat avhjälpas. Försöksdriften har varit mycket kostsam för bolaget. Den plåt som producerats har endast i relativt ringa utsträckning varit kvalitetsmässigt godtagbar för försäljning eller fortsatt bearbetning i kallvalsverket. Sistnämnda anläggning har sålunda inte kunnat helt utnyttjas. Ett intensivt arbete pågår för att få anläggningen i fullt driftsdugligt skick. Hittills gjorda undersökningar visar, att det torde bli nödvändigt att kassera vissa delar av varmvalsverket och att bygga om verket till en anläggning av konventionell typ. F. n. är det inte möjligt att fastställa hur stora kostnaderna härför kommer att bli. Sannolikt kan ytterligare 20—30 milj. kr. komma att behöva investeras i anläggningen. Det är angeläget, att frågan om den slutliga utformningen av valsverksanläggningen snarast löses.

Till följd av järnverksrörelsens expansion i samband med en omfattande investeringsverksamhet har bolagets kapitalbehov stigit avsevärt under senare år. I viss utsträckning har kapitalbehovet kunnat täckas av vinstmedel. Möjligheten till självfinansiering har emellertid försämrats efter hand och är f. n. obefintlig. Bolaget har därför nödgats låna medel för att finansiera verksamheten. Till viss del har det erforderliga kapitaltillskottet kunnat erhållas genom långfristiga obligationslån, men på sistone har även kortfristig upplåning måst tillgripas. Härigenom har bolaget åsamkats inte blott en avsevärd räntebelastning utan även en återbetalningsskyldighet, som i fråga om den kortfristiga upplåningen gäller rätt stora belopp redan under åren 1966 och 1967. Dessa betalningsanspråk kan bolaget i sitt nuvarande ekonomiska läge inte tillgodose om det inte får ett kapitaltillskott i någon form. Enligt en aktuell likviditetsprognos för innevarande och nästa år kommer behovet av likvida medel för att täcka skillnaden mellan å ena sidan beräknade inkomster och å andra sidan nödvändiga utbetalningar för driftens upprätthållande samt för räntor och återbetalning av lån att uppgå till drygt 66 milj. kr. Vid beräkningen har hänsyn tagits till behov av medel för att fullfölja pågående anläggningsarbeten och för att genomföra smärre

ytterligare investeringar, som närmast har karaktären av ersättningsanskaffningar.

En realistisk bedömning av de faktorer som är av betydelse för marknadsutvecklingen torde ge vid handen, att någon nämnvärd uppgång av stålpriserna inte kan väntas inom överskådlig tid. Det är uppenbart, att de stålproducerande företagen i Europa har en betydande överkapacitet och att stålpriserna därför under de närmaste åren inte kan bli särskilt gynnsamma för producenterna. Samtidigt har man att räkna med en stigande lönenivå inom landet. Detta talar för att Norrbottens järnverk, om särskilda åtgärder ej vidtas, kommer att i fortsättningen få stora svårigheter att upprätthålla verksamheten.

När statsmakterna år 1939 fattade beslut om att bygga ett järnverk i Norrbotten var skälen härför delvis av allmänt närings- och försörjningspolitisk natur. Stor vikt fästes även vid att befolkningen i Norrbotten genom järnverkets tillkomst skulle få ökade utkomstmöjligheter. Angelägenheten av att skapa ny bestående sysselsättning i det av arbetslöshet hårt drabbade länet har varit avgörande för senare beslut om järnverkets fortsatta utbyggnad. Förhoppningen att järnverket skulle bli en faktor av stor betydelse för Norrbottens arbetsmarknad har infriats. Redan år 1955, då valsverksanläggningen togs i full drift, var antalet anställda uppe i drygt 2 200. År 1960 sysselsattes i företaget ca 2 900 anställda, och genom den expansion som ägt rum sedan dess har antalet ökat till inemot 3 400.

Mot denna bakgrund är det utomordentligt angeläget, att alla ansträngningar görs för att bemästra de nuvarande svårigheterna och att skapa förutsättningar för en gynnsam utveckling av företaget i fortsättningen. Jag vill i detta sammanhang framhålla, att järnverkets fortbestånd trots de aktuella svårigheterna inte kan sättas i fråga.

Enligt vad som upplysts överväger bolagets ledning att låta verkställa en ingående utredning om järnverkets aktuella situation och om de riktlinjer, som skall gälla för bolagets framtida utveckling. Själv anser jag att en sådan utredning snarast bör komma till stånd. Denna utredning bör innefatta en grundlig genomgång av den tekniska produktionsapparaten med sikte på möjligheterna att sänka tillverkningskostnaderna. Även företagets organisation bör granskas i syfte att utröna om förbättringar kan ske. Bl. a. bör undersökas om inte en ytterligare effektivisering av försäljningsorganisationen är ändamålsenlig. Såvitt möjligt bör järnverkets utvecklingsmöjligheter på kortare och längre sikt klarläggas mot bakgrunden av de marknadstendenser som nu kan skönjas. Syftet härmed bör vara att skaffa underlag för en bedömning av frågan om produktionens och marknadsföringens optimala omfattning och inriktning. Resultaten av undersökningarna i denna del blir av grundläggande betydelse för bolagets framtida investeringspolitik.

Det är min allvarliga förhoppning att utredningen skall ge sådana resul-

tat, att en fastare grund för järnverkets fortsatta existens som affärsföretag skall kunna läggas. Det är av utomordentligt stor principiell betydelse att företaget tekniskt och kommersiellt stabiliseras så att det på ett affärs-mässigt godtagbart sätt kan hävda sig i den hårdnande konkurrensen på stålmarknaden.

Av vad jag tidigare anfört framgår, att Norrbottens järnverk är i behov av ett kapitaltillskott för sin fortsatta verksamhet. I första hand gäller det att trygga företagens likviditet för den närmaste tiden. Under rådande marknadsförhållanden är det uppenbart, att järnverket inte kan förränta hela det hittills investerade kapitalet. Det skulle därför inte vara försvarligt att hänvisa bolaget till att söka åstadkomma likviditetsförbättringen genom fortsatt upplåning. Jag förordar därför, att staten lämnar det erforderliga stödet i form av ett aktieägartillskott utan förräntnings- och återbetalnings-skyldighet. Tillskottet bör vara så avpassat, att bolagets likviditet kan anses i rimlig mån säkerställd även för det fall att stålpriserna sjunker ytterligare eller avsättningsmöjligheterna försämras kvantitativt sett. Med denna utgångspunkt föreslår jag, att ett aktieägartillskott av 100 milj. kr. anvisas bolaget. Ett tillskott av denna storlek skulle räcka — utom till att lösa in kortfristiga räntebärande betalningsförpliktelser m. m. och att ge en viss säkerhetsmarginal för eventuellt tillkommande likviditetspåfrestningar — även till att slutföra pågående investeringar och att göra smärre investeringar, som närmast har karaktären av ersättningsanskaffningar. Där- emot ger tillskottet inte något utrymme för större investeringar. Självfallet bör bolaget i rådande läge inte under den närmaste tiden engagera sig i nå- got mera betydande och på en allmän produktionsökning inriktat utbygg- nadsprojekt. Emellertid vore det ur företagsekonomiska synpunkter inte försvarligt att ens för en kortare tid helt strypa sådan investeringsverksam- het inom företaget som syftar till fortsatt utveckling och rationalisering. Bolaget bör därför inte tvingas avstå från möjligheten att förbättra sin konkurrenskraft genom investeringar för rationalisering och vidare utveck- ling i den mån dessa investeringar är av måttlig storlek och kan bedömas bli klart vinstgivande. Bolaget har i sin framställning angivit vissa investe- ringar, som f. n. skulle vara aktuella, om medel stod till buds. Dessa projekt, som preliminärt kostnadsberäknats till 115 milj. kr., är dock ännu inte tek- niskt och ekonomiskt genomarbetade. Det är därför inte möjligt att nu ta ställning till dem. Av nyss anförda skäl anser jag emellertid, att medel bör ställas till förfogande, så att företaget, i den mån tillfredsställande teknisk- ekonomiska beräkningar rörande lönsamheten kan förebringas, kan genom- föra de mest angelägna investeringarna. För ändamålet beräknar jag nu ett belopp av 50 milj. kr. Då tillskottet skall användas för lönsam investering bör det vara räntebärande. Frågan om ytterligare kapitaltillskott för in- vesteringar i järnverket får framdeles underställas riksdagens prövning i den mån bolaget i anslutning till utredningen lägger fram färdiga investe- ringsprojekt, som bedöms uppfylla de ställda kraven på god lönsamhet.

Vad angår formen för medelsanvisningen vill jag erinra om att den rörelsekredit i riksgäldskontoret, som bolaget sedan år 1954 disponerar och som är maximerad till 75 milj. kr., numera torde få anses otillräcklig med hänsyn till järnverksrörelsens ökade omfattning och det vidgade produkt-sortimentet. Sålunda har i varulager och kundfordringar bundits belopp, som vida överstiger denna kredit. Jag föreslår därför, att kreditens maximibelopp höjs med 50 milj. kr. till 125 milj. kr. Härigenom kan de f. n. bundna medlen, om det blir behövt, i motsvarande mån frigöras för investeringsändamål.

Den nu föreslagna förstärkningen av järnverkets kapital och rörelsemedel bör ske under innevarande budgetår. Höjningen av maximibeloppet för den rörliga krediten i riksgäldskontoret bör ske så snart som möjligt efter riksdagens beslut. Medelsanvisningen i övrigt torde böra ske på tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1965/66.

Under åberopande av det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen att

a) för *Tillskott till Norrbottens järnverk aktiebolag* på tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1965/66 på driftbudgeten under tionde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 100 000 000 kronor;

b) medgiva, att den av Norrbottens järnverk aktiebolag disponerade rörliga krediten i riksgäldskontoret, efter beslut av Kungl. Maj:t, ökas till högst 125 000 000 kronor.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
Fredrik Denecke